

CONSTANTINOVITS MILÁN ÉS VLADÁR ZSUZSA*

SZIE GTK Közgazdaságtani Intézet; Pannon Egyetem GTK Nemzetközi Gazdaságtan Tanszék,
*ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék

constantinovits.milan@gtk.szie.hu, [*liliom61@freemail.hu](mailto:liliom61@freemail.hu)

**Terminológiai rendezés a nemzetközi kereskedelemben:
elvek és esetek**

There was a spontaneously developed technical terminology applied to the changing cultural and economic area. The standardisation of terminology has occurred due to the spreading process of globalisation and to the standardisation of business. The standardisation has led to an unexpected result: instead of unification, it developed into parallel terminologies worldwide: a traditional terminology referring to the national cultural area and a new one resulting from the standardisation. The article presents the development of technical terminology, the principles of standardisation and the created diglossia divided between usage areas. A case study of a particular term's versions and its division is presented by the analysis of a Hungarian and a foreign corpus of trading vocabulary. In conclusion: the reason for surviving of this parallelism could be an unrecognized function: the identity function of the technical terminology for the local speech community.

A külkereskedelmi szaknyelvről általában

Hazánk 2004. május 1-én az Európai Unió tagja lett, ezzel az Unión belüli országokkal folytatott kereskedelme hivatalosan megszűnt külkereskedelem lenni. Tévedés azonban azt gondolni, hogy ezzel a külkereskedelem fogalma és terminológiájának jelentősége csökkent volna. Két okból sem: egyrészt a közösségen belüli kereskedelmi ügyletek továbbra is külkereskedelmi technikákkal bonyolódnak (Constantinovits, 2002), másrészt hazánk – nyitott gazdaság lévén – egyre inkább részese a világkereskedelemnek is (USA, Japán stb.). A globalizálódás folytán egyre lényegesebbé válik a kereskedelmi ügyletek zökkenőmentes lebonyolítása, a félreérthetőség kizárása. Ez logikusan az ügyletek technikai kivitelezésének szabványosítását, és ezzel párhuzamosan egységes terminológia kialakítását feltételezi.

A külkereskedelmi technika speciális ismeretek rendszere, hozzá tartozó speciálisan szervezett szakszókinccsel (terminológiával). Mivel a terminológia nem elsősorban a lexikai egységek felől, hanem a szakterület fogalomkészlete felől ragadható meg, a terminuskészlet elsősorban a diszciplína szerveződését tükrözi (Sager, 1990; Bańcerowski, 2004). Lényege szerint a terminus jelentése definícióval adott, mindenki számára azonos és egyjelentésű, nemzetközileg elfogadott. Az egységes terminológia kialakítása általában felülről, szabályozó testületek által történik. A terminológia alapproblémája, hogy egyszerre két, egymással ellentétes kívánalomnak kell megfelelnie: a fentiek értelmében rögzítettnek

kell lennie, ugyanakkor változnia is kell: rugalmasan követnie kell a fogalomkészlet bővülését, változását. Ez a fogalmak újradefiniálásával, új terminusok bevezetésével lehetséges, ennek a feladatnak az elvégzése is (jó esetben) a testületekre hárul. A külkereskedelemben, ahol az egyértelműség hiányának súlyos pénzügyi kockázata van, még inkább egységes terminológia várható. Annál is inkább, mert a definiált, világszerte használt terminológiát és vele együtt a külkereskedelmi szokványokat egy nemzetek feletti testület, a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (ICC) koordinálja. Ajánlásai nem kötelező erejűek, de világszerte ezeket használják.

A valóság azonban gyakran terminológiai kettősséget mutat. A külkereskedelmi terminológiában előfordulnak szinonimák (pl. *akkreditív* – *okmányos meghitelezés*), többjelentésű szakszavak (*delivery*), „hamis barátok” (US. *Bankguaranty* / a. *bankguarantee* vs. n. *Bankgarantie* / m. *bankgarancia*) egyaránt. Mi lehet ennek az oka? A megoldás a terminológia kialakulásának és használatának kulturális eltéréseiben rejlik. Szociolingvisztikai szempontból a külkereskedelemben részt vevők szakmai diskurzusközösséget alkotnak (Swales, 1990: 24), amely speciális lexikával is rendelkezik. A külkereskedelemben részt vevők azonban távolról sem tekinthetők egységes szakmai közösségnek. Sokkal inkább történetileg külön kialakult, eltérő szakmai kultúrájú közösségek összességének (Kurtán, 2003: 31). A terminológia szinkrón tapasztalható eltéréseinek egy része tehát diakrón eredetű, az állapotot a történet magyarázza. Ilyen a „hamis barátok” vagy a többféle jelentés kérdése. A különbségek fennmaradásának pedig az lehet az egyik oka, hogy ezeknek a szakmai közösségeknek az identitását, fennmaradását a rájuk jellemző terminológia biztosítja. Véleményünk szerint a szakmai nyelvhasználat eltéréseinek fennmaradását is az indokolja, hogy az információközlésen és a tudás szervezésén és a szaktevékenységben való alkalmazáson túl van még egy, eddig nem kellően vizsgált funkciója: a lokális szakmai közösség identitásának jelzése. Másrészt viszont a közösségeknek meg kell felelniük a más szakmai kultúrájú közösségekkel való kommunikáció követelményeinek is, tehát kialakul egy sajátos diglosszia: külön, részben eltérő terminológia szolgál a közösségen belüli, és a közösségen kívüli kommunikáció céljaira. Ez a diglosszia műfajokkal, beszédhelyzetekkel és a szóbeliséggel is összefüggést mutat.

Dolgozatunkban a kereskedelmi szaknyelv néhány terminushasználati kérdésével foglalkozunk. Az első részben röviden áttekintjük a terminológia alakulásának legfontosabb tényezőit, a terminológiai kettősségek és bizonytalanságok eredetét, megvizsgáljuk a mai helyzetet és a terminológiai kettősségek lehetséges jövőbeli helyzetét. A második részben az elmondottakat egy konkrét terminus, az *akkreditív* példájával szemléltetjük. A harmadik részben röviden bemutatjuk az akkreditíves ügylet nyelvi leírásában használt metaforarendszert, amellyel érvelve, hogy a nyelvi megfogalmazások egy emberi kapcsolatrendszer leképezésének tekinthetők. A kereskedelmi szaknyelv terminológiai kérdéseit nyelvészeti szempontból ritkán tárgyalják, a megközelítések többnyire gazdasági

és jogi oldalról történnek, a kereskedelmi ügylet hatékonyságát és a jogviták elkerülését tartva szem előtt.

A gazdasági-kereskedelmi szaknyelv kialakulása

A kereskedelmi szaknyelv kialakulása a kereskedelmi tevékenységhez kötött. A kereskedelem kezdetben országon belüli belkereskedelmet jelentett, majd ebből fejlődött ki az országok közti külkerkedelem, először természetesen a szomszédos országok között. Maguk a fogalmak is fokozatosan alakultak ki, a kereskedelem és a fizetési rendszer helyi szokásainak függvényében. A kereskedelem bővülése, a több ország közötti kereskedelem az addigi, külön-külön formálódott szokások és megnevezések összehangolását kívánta meg. Ez az összehangolás egy-egy kereskedelmi-gazdasági érdekszférán belül ment végbe. Az adott szférában legerősebb gazdasági hatalom szokásaihoz alkalmazkodtak a többiek, ennek a nyelve lett a közvetítő illetve az általánosan használt nyelv, ezen a nyelven alakult ki a szakterminológia, amelyet az érdekszféra országainak nyelvei átvettek. A kereskedelmi szakkifejezések, mint sok más szaknyelvben, köznyelvi szavakból szilárdultak meg.

Európában történetileg két nagy gazdasági befolyási övezet alakult ki: Kelet- és Közép-Európában a német nyelvű, a kontinens többi részén pedig az angol nyelvű. Ennek lenyomata a német, illetve az angol szakkifejezések elterjedése a német, illetve az angol befolyási övezetbe tartozó országok szaknyelvében. Leggyakrabban az angol, illetve német kifejezéseket egyszerűen az adott nemzeti nyelv alakjához igazították, ami azért is egyszerű volt, mert ezek a szavak az európai nyelvek többségében amúgy is a köznyelvi szókincs részét képezték.

Az övezeteken belül sem beszélhetünk teljes egységesülésről, hiszen a kifejezések szokásokat jelöltek csupán, a közölni szándékozott tartalom a mindenkori konkrét helyzettől függően változott és igen ingadozó volt. A két övezet között pedig nem csupán nyelvi eltérés volt. A kereskedelmi szakkifejezések jelentését nagymértékben befolyásolta az a jogrend is, amelynek keretében alkalmazták őket. Európában ilyen szempontból a kontinentális és angolszász jogrend állt szemben egymással, és ez a kereskedelmi kifejezésekben is tükröződött. A társadalomtudományos terminológiák vizsgálatának és összehangolásának egyébként éppen ez a legnagyobb nehézsége, hogy kulturális különbségeket tükröznek, és nem rendelhető egységes nomenklatúra a fogalmakhoz, ellentétben a mindenki számára egyformán adott valóságot tükröző természettudományokkal (Kurtán, 2003: 159). Saussure híres megállapítása arról, hogy a nyelvi elemek jelentését a nyelvi rendszerben elfoglalt helyük is meghatározza, és ez a nyelvi értékbeli különbség eltérő nyelvek szavainak összevetésével válik nyilvánvalóvá, nem csak a köznyelv szavaira érvényes, hanem a szaknyelvre is. Különösen megtévesztő lehet olyan szakszavak esetében, amikor a két nyelvben a terminusok egyébként egymásnak alakilag pontos megfelelői, jelentésük azonban eltér a nyelvi érték különbözősége miatt. Lássunk erre egy példát! Az angol ke-

reskedelmi szaknyelven a *bank guaranty* és a *bank surety* kifejezések egymással felcserélhető szinonimák, mindkettő jelenthet bankgaranciát és bankkezességet is (itt eltekintünk a kifejezésekkel jelölt fogalmak szakmai pontosságú értelmezésétől, hiszen elsősorban nyelvészeti szempontból vizsgáljuk a kifejezéseket). A német szaknyelvben és a német hatásra alakult magyarban viszont jelentésmegosztás van: n. *Bankgarantie* és m. *bankgarancia* külön alakkal és jelentéssel egyfelől, n. *Bankbürgschaft* és m. *bankkezesség* másfelől.

A kereskedelem tengerentúlivá bővülése újabb nehézségeket vetett fel. Kialakultak a paritásra (az áru fuvarozásával kapcsolatos költségek és kárveszélyek eladóról vevőre történő átszállására) vonatkozó kifejezések, és alakilag rendszert is alkottak: mindegyik a fuvarköltés és a kockázatátzállás helyét megjelölő angol szavak kezdőbetűiből összeállt betűszó volt. Jelentésük azonban kikötőnként, illetve tőzsdénként más volt (Bánrévy, 2003: 171). Ráadásul ezek a szakszavak, éppen azért, mivel nem rögzítette őket pontos definíció, a közszavakhoz hasonló jelentésváltozásokon mentek keresztül: állandóan metaforizálódtak. Különösen jellemző volt a szakszavak jelentésváltozása Amerikában, ahol a hatalmas ország belső kereskedelme a nagy távolságok miatt szinte külkereskedelmeként viselkedett, a szakkifejezéseket pedig külön, az európaiától eltérő jelentésben kezdték használni. Így például egy olyan kifejezés (*FOB*) ami Európában kizárólag tengeri és belvízi fuvarozásra alkalmazott paritást jelentett, Amerikában tengeri, közúti, vasúti és légi szállításra is vonatkozott. A metaforizálódás alapja a *B* betűvel rövidített *board* 'hajófedélzet' szónak 'teherautó szállítófelülete', 'vasúti raklap', 'repülőgép raktere' jelentésben való használata. (Egyébként a *board* szónak a kamionnal, vasúttal, repülőgéppel kapcsolatos használata közszóként is csak Amerikában fordul elő, ld. Országh, 1987).

Összefoglalva tehát, a kereskedelmi szaknyelv kialakulásának első szakaszában, a sztenderdizálás előtt a kereskedelmi szokásokat jelölő szakkifejezések értelmezésében a következő nehézségek voltak:

- a különböző nyelvű terminológiák léte,
- a definiálás hiányából adódóan eltérő értelmezések ugyanannál a szakszónál,
- a különböző nyelvű szaknyelvekben a szakszavak nyelvi értékeinek eltérése,
- a szakszavak jelentésváltozatainak kialakulása.

A Nemzetközi Kereskedelmi Kamara sztenderdizáló szerepe: terminológiai rendezés

A világkereskedelem kiszélesedése, a globalizációs folyamatok elindulása a múlt század derekán egyre sürgetőbbé tette ezeknek a bizonytalanságoknak a felszámolását, a kereskedelem egyértelművé, egységessé és biztonságossá tételét. Ennek a feladatnak a megoldására vállalkozott a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (angol nevének rövidítésével: ICC). A Kamara összegyűjtötte, definiálta és terminussal látta el a meglévő leggyakoribb kereskedelmi szokásokat, amelyeket ezután *szokványoknak* neveztek. Cikkünkben a fizetési szokványok egyikeivel foglalkozunk, angolul: *Uniform Customs and Practice (UCP)*. Először 1933-ban jelent meg ez a szokvány, amely a világ legsikeresebb kereskedelmi szabályozásának bizonyult. Jelenleg (2007 óta) az UCP 600 szabályozás használatos. Saját megfogalmazása szerint az ICC (<http://www.iccwbo.org/iccjde/index.html>) „voice of world business championing the global economy” (a globális gazdaságot támogató világkereskedelem szószólója), az UCP pedig „the essential ground rules for billions of dollars in trade transactions every year” (évente billió dolláros kereskedelmi ügyletek alapjául szolgáló szabályozás).

1. A Kamara a terminológiai rendezés során a következőket tartotta szem előtt: 1. Az értelmezésben a legszélesebb körben használt jelentést vette alapul.
2. A terminusválasztásban lehetőség szerint megtartotta a meglévőt.
3. Egyes esetekben úgy változtatta meg az elnevezést, hogy a legfontosabbnak tartott jelentésmozzanatot tette meg névadó motívummá (mint a fizetési szokványnál az *akkreditív* helyett *documentary credit*). A legfontosabb jelentésmozzanatot emelte ki az új terminusok létrehozásánál is.
4. Több, egy csoportba tartozó fogalom megnevezésekor a csoport többségére érvényes tulajdonságból indult ki, ennek a neve lett a csoportba tartozó fogalmak közös neve, még akkor is, ha a csoport valamely tagjára éppen e névadó tulajdonság nem volt érvényes. Ez ama elv, amelyet Priscianus grammatikájában úgy ír le, hogy a megnevezésnek a szóban forgó osztály többségére érvényes és jellemző tulajdonságból kell kiindulnia (*denominatio a maiore*). Az akkreditíveknél például a lényegi, névadó tulajdonság a hitelezés, így annak az akkreditívfajtának is *credit, meghitelezés* a neve, ahol nincs valójában hitelügylet (pl. *sight payment credit, látra szóló fizetésű meghitelezés*), viszont egyéb tulajdonságai miatt ez a fajta is az akkreditívekhez tartozik.
5. Alapelv volt az egyszerűsége törekvés is, vagyis a megnevezésben mindig az általános eset volt a jelöletlen, és az ettől eltérőt jelölték. A *documentary credit* szokvány esetében például az alapforma a ’visszavonhatóság’ jelentésmozzanatot tartalmazta, a vissza nem vonhatóságot kellett külön jelölni.

A globalizációnak és az angol nyelv térhódításának tudható be, hogy az ICC egyetlen hivatalos nyelve az angol, így az UCP definíciói és terminusai angolok, jogvita esetén az angol szöveg a döntő. A terminusokat azután hivatalos fordításban megadták a kamarába tartozó tagországok nyelvén is, ezek, vagy az angol szavaknak a nemzeti nyelvhez igazított formái vagy tükörfordítások. A szokványokat időről időre a változó helyzethez igazítják, ilyenkor a szükséges terminusokat újradefiniálják, esetleg kisebb terminológiai módosításra is sor kerül. Ilyen terminológiai módosítás például a fizetési szokványok közül a *documentary credit*nél az, hogy az UCP 500-as szokvány szerint a külön megjelölés hiánya a visszavonhatatlanságot implikálja, szemben a korábbi definícióval.

Az ICC tevékenysége ellenére illetve részben éppen emiatt a terminológiában sajátos kettősség alakult ki: egymás mellett létezett a formális, definiált változat és az informális régi. Az angol nyelvben akkor jött létre kettősség a terminológiában, ha a Kamara a régi helyett új terminust alkotott. A többi nyelvben is együtt élt a régi, megszokott megnevezés (pontos definíció nélkül) és az új, angoltól fordítva és definiálva.

Ezenkívül Amerika kitartott a metaforikus jelentésben használt terminusok mellett, sőt 1941-ben létrehozott egy párhuzamos szokványgyűjteményt (*Revised American Foreign Trade Definitions*), ahol az említett metaforikus jelentéseket definiálta. Így Amerikában ugyanahhoz a terminushoz kétféle kodifikációban kétféle jelentés tartozott, ami jelentős zavarokat szült (Bánrévy, 2003: 131).

A mai helyzet

A kereskedelem egységesülése azonban kikényszerítette a szokványok egységesülést is, és a nemzetek feletti ICC győzelmét hozta: a nemzetközi kereskedelmi ügyletek nagy többségét ma már az ICC-szokványok alapján bonyolítják le. Az amerikai szokványgyűjtemény, noha neve szerint külkereskedelmi, ma már csak az Amerikán belüli ügyleteknél használatos, erre a különbségre a nagy amerikai tankönyvek fel is hívják a figyelmet (Czinkota, 1999: 579), nemzetközi viszonylatban az amerikaiak sem használják (Hinkelman, 2002).

Azonban a globalizáció mellett, sőt ellenében, tovább élnek a kereskedelmi ügyletek lebonyolításának lokális, kultúrához kötött sajátosságai: a nemzetközi kereskedelmi ügyletekben az ICC szokványait használják, a szerződő felek választhatnak e szokványok közül. A szokványok megválasztásának szempontjai (fizetési módok, garanciák, paritások) azonban nem egységesek világszerte, hanem kulturális régióként változnak, a kultúra értékeinek megfelelően részesítik előnyben a különböző szokványokat (Constantinovits, 2002).

Ugyanez a helyzet a terminológiával is: a fogalmi rendszer egységesített és elfogadott, nyelvi oldalról viszont minden nemzeti szaknyelvben megmaradt a formális és informális megnevezés kettőssége. A hivatalos, egységes terminológia létrejötte nem szorul magyarázatra, és nem kétséges fennmaradása sem.

Sokkal érdekesebb kérdés, vajon miért nem szorítja ki a hivatalos, pontosan definiált terminus a régebbi, nem pontosan definiált régebbi megnevezést. Feltételezésünk szerint a régebbi terminusnak van olyan funkciója, amely a másoknak nincs, és ez indokolja fennmaradását. Ez a funkció valószínűleg a kulturális identitást jelző funkció, ami nem feltétlenül nemzeti alapú kiemelést jelent, sokkal inkább egy adott kultúrkörhöz tartozást, ami a kultúrkör hagyományaihoz való ragaszkodásban is megjelenik.

Közismert, hogy a gazdasági szaknyelv nyelvhasználati szinterek szerint is változatokat mutat. Más a nyelvhasználata egy közgazdasági tudományos szövegnek vagy tankönyvnek, más egy gazdasági dokumentumnak vagy szerződésnek, és megint más egy személyes tárgyalásnak vagy informális ímélnak.

Azt váránk, hogy az informális kommunikációban gyakoribb lesz az informális terminológia használata, hiszen itt jobban érvényesülhet a szakmai kommunikáció identitásjelző funkciója. A tapasztalat valóban ezt mutatja.

Az is kézenfekvőnek tűnik, hogy a dokumentumok, szerződések nyelvében egységes és formális terminológiát találunk, hiszen itt közvetlen pénzügyi és jogi következményekkel járna a bizonytalanság.

Az igazi meglepetést a tudományos irodalom: a gazdasági szótárak, a szakkönyvek és a tankönyvek nyelvhasználata okozza. A formális és az informális terminológia keveredését látjuk itt a legkülönbözőbb változatokban. Feltevésünk szerint a kettősség annak a következménye, hogy ezek a munkák egyszerre közvetítik a formális, globális terminológiát, ugyanakkor meg kell felelniük az adott szakmai kultúrához tartozó olvasók nyelvhasználatának is, már csak az érthetőség kedvéért is. A probléma ott van, hogy sokszor maguk a szerzők sincsenek tisztában a terminológia kettősségével, nem határolják el világosan, hogy a sztenderdizált terminológiát vagy saját „szakmai anyanyelvhasználatukat” közvetítik.

Az akkreditív fogalma és elnevezései a sztenderdizálás előtt

Mindazt, amit a fentiekben általánosságban mondtunk el a kereskedelmi terminológiai bizonytalanságról, a következőkben egy konkrét terminus, az *akkreditív* példáján szemléltetjük.

Eredetileg az utazók biztonságának érdekében létrejött pénzügyi forma volt, a mai utazási csekk megfelelője, az egyik ország bankjában elhelyezett pénzt az utazó a külföldi banknál ottani valutában vehette fel (Constantinovits és Sipos, 2003: 231). Kialakulása Észak-Olaszországhoz köthető, a neve is eredetileg *lettera di credito*. A megnevezésében a *lettera* 'levél' a két bank közti tényleges levelezésre utalt. Az angol megnevezés ennek alapján *Letter of Credit*, a német megnevezés *Kreditbrief*, magyar tükörfordításban *hitellel*.

Később a *Letter of Credit* azt a speciális külkereskedelmi fizetési módot jelölte, ahol a vevő és az eladó egy vagy több bank közbeiktatásával intézik az áruszállítás teljesítésének igazolását az egyik oldalról, és a fizetést a másik ol-

dalon. A bank mint közvetítő közbeiktatása az egyenlő biztonságot szolgálja, sem a vevő nem juthat áruhoz a fizetés biztosítása előtt (az akkreditív megnyitása előtt), sem az eladó pénzhez a szállítás igazolása előtt. Kezdetben a bank valóságos levélben értesítette az eladót a fizetési ígéetről. A hasonló jelentésmozzanatok (a bank által küldött levél, a pénzügyi fedezet biztosítása, bankon keresztüli fizetés stb.) miatt alakult ki a metaforikus jelentés. A fizetési ígéret jelleget ma is őrzi a definícióban szereplő *documentary promise* kifejezés. Új jelentésmozzanat volt viszont az áru megjelenése az ügyletben, és az, hogy a bank nem magánszeméllyel, hanem vállalatokkal állt kapcsolatban. A műszó egyúttal a kereskedelmi műszavak rendszerének a tagja lett. Az angol kereskedelmi műszót vette át azután több európai nyelv is.

Ugyanakkor a német érdekeltségű régióban a hasonló külkereskedelmi fizetési módot *Akkreditiv*nek nevezték, ezt vette át a magyar és az orosz szaknyelv is.

Mindezek a szavak ugyanakkor nem rendelkeztek pontosan definiált jelentéssel, a fizetés mód szokás volt csupán, feltételeit az aktuális ügylet döntötte el, és a fizetési feltételek változékonysága sok félreértés és nehézség forrása volt.

Az akkreditív a mai üzleti nyelvhasználatban

Az akkreditívet a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara fizetési szokványként definiálta, és új elnevezést vezetett be rá: *documentary credit*. A legfrissebb szabályozást a 2007 Revision of Uniform Customs and Practice for Documentary Credits, UCP 600 tartalmazza (Az okmányos meghitelezésekre vonatkozó egységes szabályok és szokványok).

Az elnevezés névadó motívuma a fizetés feltételeként előírt, a teljesítést igazoló okmányok sora lett. A *documentary credit* terminust a magyarban *okmányos meghitelezés*nek fordították.

Létezik tehát egy angol informális megnevezés (*Letter of Credit*) és egy angol formális megnevezés (*documentary credit*). A nemzeti nyelvekben egy informális megnevezés (a magyarban például *akkreditív*) és egy formális (a magyarban például *okmányos meghitelezés*), kérdés azonban, melyiket használják.

Az üzleti nyelvhasználat jelenlegi állapotáról ebben a vonatkozásban közvetlen adataink nincsenek, nem ismert ilyen jellegű felmérés. Ennek hiányában úgy gondoltuk, hozzávetőleges áttekintést adhatnak az üzleti terminológiával foglalkozó szótárak, szójegyzékek. Szűrőpróbaszerűen megnéztük tehát a legmegbízhatóbbnak tekintett és legelterjedtebb két angol nyelvű üzleti szótárat, a *Collins Business English Dictionary*-t (1990) és az *Oxford Dictionary of Business*-t (2003), hogy melyik címszót tekinti elsődlegesnek, és melyiknél utal csupán a másikra. Külön kíváncsiak voltunk arra, hogy az eltelt 10-15 év alatt a rohamos globalizálódás és az ICC-szokványok kizárólagossá válása okozott-e valamilyen, a szótárakban tetten érhető nyelvhasználati változást. Harmadikként az amerikai gyakorlati üzleti élet bibliáját, a Hinkelman-féle *Dictionary of*

International Trade legfrissebb kiadását (2002) tekintettük át, magyar vonatkozásban pedig a legfrissebb külkereskedelmi szakszótárat. Viszonyítási alapként a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara jelenleg érvényes szokványainak 7 nyelvű kulcsszógyűjteményét használtuk (ICC, 1989), amely a szokványok hivatalos angol megnevezésén kívül ezek hivatalos nemzeti nyelvű fordítását tartalmazza. A vizsgálat eredményét az alábbi kis táblázatban foglaltuk össze:

1. táblázat

Az akkreditív elnevezés változatai a vezető külkereskedelmi szótárakban
(*m*= magyar, *n*= német, *fr*= francia, *ol*= olasz, *o*= orosz, *sp*=spanyol nyelven)

A szótár neve	<i>Letter of Credit</i>	<i>documentary credit</i>
ICC, 1989	Önálló címszó = credit, documentary m. akkreditív (=okmányos meghitelezés) n. Akkreditiv (=Dokumenten Akkreditiv) fr. lettre de crédit (=crédit documentaire) sp. Carta de crédito (=crédito dokumentario) ol. Lettera di credito (=crédito dokumentario) or. Аккредитив (=документированный кредит)	Önálló címszó m. akkreditív, okmányos meghitelezés n. Dokumenten Akkreditiv fr. crédit documentaire ol., sp. crédito dokumentario or. Кредитное письмо (документ)
Collins, 1990	Önálló címszó	See L/C
Hinkelman, 2002	Önálló címszó	formal terminology for L/C See L/C
Oxford, 2003	Önálló címszó	See L/C, documentary
Engelné, 2000	=akkreditív, hitellevél	=akkreditív, okmányos meghitelezés

Az ICC 1989 természetesen a formális angol megnevezést (*documentary credit*) hozza, a különböző alfajtákat is itt részletezi. A címszóhoz csatlakozó fordítások az angol szavakat veszik át, a célnyelvhez igazított alakban. Kivéve a magyart, ahol a terminust elemenként, tükörfordításban adták vissza, így magyar szavakból áll, bár kissé nehézkesen hangzik az *okmányos meghitelezés*. Ugyanakkor magyarázatként szerepel az informális, nem hivatalos, de régebbi, elterjedtebb és bevett *akkreditív* is. A kulcsszógyűjtemény nagy erénye, hogy a hivatalos megnevezésén kívül a gyakorlatban használt informális megnevezést (*Letter of Credit*) is feltünteti, és az itt található idegen nyelvű megfelelők is mind az informális változatok az adott nyelvben. Ugyanakkor minden nyelvnél szerepel utalás a hivatalos formára. (Szerencsésebb lett volna a két változatot explicit megjelöléssel is elkülöníteni egymástól!) Míg a hivatalos, egységesített

szóhasználat teljesen egyöntetűen az angolt követi, a régebbi informális terminusok jól kitapinthatóan két nyelv, a német, illetve az angol köré csoportosulnak, a régebbi gazdasági-kulturális erővonalaknak megfelelően. Az ICC gyűjteménye tehát egyszerre tüntette fel a saját maga alkotta hivatalos megnevezést és a valóságban használt régebbit. Az ICC gyakorlatát követi a magyar szótár is (Engelné, 2000), de a hivatalos megfelelőnél az informális változatot is megadja.

Meglepetésünkre az angol nyelvű szótárak (Collins, 1990; Hinkelman, 2002; Oxford, 2003) egyöntetűen a régebbi változatot (*Letter of Credit*) tekintik alap esetnek, és (épp fordítva, mint az ICC, 1989) a másik terminusnál (*documentary credit*) csak utalás szerepel. Ez volt a helyzet 15 éve is, és ez a helyzet a mai kiadásoknál is. Hinkelman (2002) ugyan megjegyzi, hogy a *documentary credit* a *Letter of Credit* formális terminusa, de a fő címszó a *Letter of Credit*, és a szövegben is így használja.

Megvizsgáltuk néhány, más forráscsoportba tartozó munka szóhasználatát is. Az üzleti tankönyveket, szakkönyveket azért tartottuk fontosnak, mert ezek a szakmai tudás általános közvetítői egyfelől, másfelől pedig útmutatóként és referenciaként szolgálnak a mindennapi gyakorlati életben. A hosszú és bonyolult jogi szövegekkel a gazdaság szereplői nem közvetlenül vannak kapcsolatban, hanem a gazdasági szakemberek által írt könyvek közvetítésével, így ezek szóhasználatára részben tükrözi, részben orientálja a gyakorlatot.

A vizsgálatban az amerikai üzleti felsőoktatás két alapvető, sok kiadást megért tankönyvét vizsgáltuk meg (Cateora, 1993; Czinkota, 1999). Idevettük még az említett Hinkelman (2002) szótárát is, ennek ugyanis terjedelmes gyakorlati üzleti útmutatója is van. A magyar szakirodalomból a vezető felsőoktatási tankönyvek legfrissebb kiadásait vizsgáltuk. Érdekesnek tartottuk külön megvizsgálni a címek, definíciók, illetve a magyarázó szövegek szóhasználatát. Régi tapasztalat ugyanis, hogy a címek sokkal formálisabb részei a munkának, így ezek elsősorban a pontosságra, hitelességre törekednek és a hivatalos szóhasználatot követik, míg a magyarázó részek az érthetőséget tartják szem előtt, így szóhasználatuk sokszor közelebb áll a mindennapi élet gyakorlatához. A vizsgálat eredményét a 2. táblázat mutatja:

2. táblázat

Az akkreditív elnevezés változatai a vezető külkereskedelmi tankönyvekben

A könyv neve	Címszavak, definíciók	Szövegközi szóhasználat
Cateora, 1993	Letter of Credit	Letter of Credit
Czinkota, <i>et al.</i> , 1999	Letter of Credit	Letter of Credit
Hinkelman, 2002	Letter of Credit documentary credit	Letter of Credit documentary credit
Bánrévy, 2003	Okmányos meghitelezés (akkreditív)	meghitelezés
Constantinovits és Sipos, 2003	Okmányos meghitelezés	akkreditív
Rekettye és Fojtik, 2003	Okmányos meghitelezés	akkreditív
Füleki, 2003	Okmányos meghitelezés, akkreditív	akkreditív
Constantinovits, 2004	Okmányos meghitelezés	akkreditív

Látható, hogy a két nagy amerikai tankönyv (Cateora, 1993; Czinkota, 1999) meg sem említi a *documentary credit* terminust, holott természetesen a fogalmat részletesen tárgyalják, és az ICC-szokványainak létéről és meghatározó szerepéről is szólnak.

Hinkelman (2002) vegyesen használja mindkettőt. A szótári részben, mint láttuk, a *Letter of Credit* a vezető címszó, hozzá képest a *documentary credit* csak a második helyen szerepel, noha megjegyzi, hogy ez a hivatalos terminus. A mű kézikönyvi részében (Hinkelman, 2002: 360) viszont azt írja, hogy „a Letter of Credit (L/C) is the historic and popular term used for documentary credit” (a Letter of Credit az okmányos meghitelezés történelmi és népszerű megnevezése).

A magyar könyvekben a kiemelt helyeken egységesen az *okmányos meghitelezés* terminus szerepel. A szövegközi magyarázatokban azonban vegyes a kép. A jogi tankönyv (Bánrévy, 2003) a szövegben is ezt alkalmazza. A gazdasági könyvek magyarázataiban viszont egyeduralkodó az informális *akkreditív* terminus. Feltűnő, hogy több esetben a megnevezések közt nem is tesznek különbséget, nincs utalás a formális és informális terminológia közti különbségre, pl. „számos elnevezés van használatban, Letter of Credit, L/C, akkreditív, documentary credit” (Füleki, 2003).

Előfordul fogalmi és terminológiai szempontból is zavaros megnevezés. Rekettye és Fojtik (2003: 235) azt írja, hogy „a szabadon negociálható akkreditív közismertebb és elfogadottabb nevén a *kereskedelmi hitellel* (*Letter of Credit*)”. Fogalmi szempontból azért téves a szöveg, mert a kereskedelmi hitellel a Letter of Credit egyik alfaja csupán, amelynek angol megfelelője *Commercial Letter of Credit* lenne. Terminológiai oldalról pedig azért, mert mind az angol, mind a magyar terminus informális elnevezés.

Összefoglalva, a szótárak és szakkönyvek vizsgálata alapján úgy tűnik, hogy bár a globális kereskedelem érdekeinek megfelelően a fizetési módokban az ICC definiált szabványait használják, a megnevezésekben a hivatalos mellett, sőt helyett, megmaradtak a korábbi gazdasági-kulturális hatást tükröző megnevezések. A változás fogalmi téren érhető tetten: ezeket a korábban nem egyértelműen definiált megnevezéseket manapság pontosan ugyanolyan értelemben használják, mint az ICC által szabályozott fizetési mód terminusait. Pillanatnyilag tehát szinonimákról beszélhetünk, ez viszont szaknyelvekben nem szokásos, nem is tűnik kívánatosnak (vö. Bańcerowski, 2004). Létezésüket feltevésünk szerint a fentebb említett identitásjelző nyelvi funkció indokolhatja, ami a globalizáció uniformizáló hatásával szemben a helyi, kisebb szakmai beszélőközösségen belüli kulturális hagyományokhoz és szaknyelvi normához való ragaszkodást fejezi ki. Eme diglossziának a jövője azon múlik, mennyire képesek/akarnak ellenállni a globalizációnak a kulturálisan különböző szakmai diskurzusközösségek, a praktikum és a külső környezetnek való megfelelés, az egységesülés erősebbnek bizonyul-e az identitás őrzésénél vagy sem.

Az akkreditíves ügylet leírásában használt metaforák

Végül nagyon röviden, jelzésszerűen néhány megjegyzést teszünk az akkreditív nyelvi megfogalmazásáról. A kognitív metaforákkal kapcsolatos Lakoff-féle elmélet (lásd pl. Kövecses, 1998) rávilágított arra, hogy a mindennapi nyelvben a kognitív tartalmakat kézzelfogható, tapasztalati kifejezések alkalmazásával ragadjuk meg, ezek segítségével strukturáljuk őket, a metafora a gondolkodás alapját képező rendszer, ahol két tartományt vetítünk egymásra. A meginduló kutatások azt is megmutatták, hogy a metaforaelmélet kiterjeszhető a szaknyelvekre is. Boda István Károly és Porkoláb Judit (2000) például nyelvi adatokkal igazolták, hogy a számítógépes szakkifejezések alapjául a közlekedési rendszer, a postai forgalom stb. szolgál.

A fentebb felsorolt szótárakból és tankönyvekből kigyűjtve az akkreditíves ügyletre vonatkozó definíciókat és megfogalmazásokat, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ebben az esetben a forrástartomány nem konkrét tapasztalati rendszer, és nem is egy másik élettelen rendszer. Meglepő módon az akkreditíves ügylet forrástartománya egy alapvető emberi viszonylat, a barátság és a bizalom, a szavak etimológiailag mind a 'bizalom, biztonság, hit, ígéret, fedezet' szemantikai mezőbe tartoznak. Azért különös ez az eredet, mert az akkreditív lényege és létrejöttének oka éppen a két fél közti bizalom hiánya, amely közvetítőt tesz szükségessé!

Bár van egy olyan metaforikus réteg, ahol az akkreditív folyamatnak írják le, és van egy olyan, ahol a bankot postásként azonosítják, az alapvető és meghatározó metafora emberi viszonylat:

a bank barát, amely két ismeretlen közt közvetít.

Ezt a metaforát további alárendelt metaforák alkotják: (Mivel a megfogalmazások ismétlődő elemeket tartalmaznak, ezért az alábbi példánál csak egy-egy jellemző megfogalmazást emelünk ki, csak utalva a többire.)

az ügyletben egymásnak idegen emberek vesznek részt

„two partners do not know each others”, „trust is pushed to its limit” „needs some guarantee” (Czinkota, 1999: 578)

a bank megbízható barát

„the bank provides security”, „the bank provides good protection” „the seller is assured”, „banks are responsible” (Hinkelman, 2002: 360),

a bank a „bizalmi kéz” (Constantinovits és Sipos, 2003: 230) stb.

„az adásvételi ügyletbe bizalmi személyt (bankot) kapcsolnak be a felek ... aki kötelezettséget vállal ... egyben biztonságot nyújtva...” (Bánrévy, 2003: 170)

„the bank eliminates the risk” (Cateora, 1993: 615) stb.

az akkreditív a barát ígérete

„A documentary credit is a written promise of a bank” (Hinkelman, 2002: 360),

documentary promise (UCP 500 def.)

„a bank fizetést ígér” (Constantinovits és Sipos, 2003: 232)

Úgy tűnik tehát, hogy egy kereskedelmi folyamat leírására a legalkalmasabb metafora egy emberek közötti viszonyhelyzet, vagyis az emberi kapcsolatok alapján, és annak szavaival beszélünk hivatalos folyamatokról. Jelen dolgozat témakerete nem engedi meg, de érdemes lenne továbbgondolni, mennyire általánosítható a hivatalos vagy jogi folyamatok emberi relációként való nyelvi leképezése, és milyen újabb következtetések adódhatnak ebből.

Irodalom

- Bañcerowski, J.** (2004) A szaknyelvek és a szaknyelvi szövegek egyes sajátosságairól. *Magyar Nyelvőr*, 446-452.
- Bánrévy G.** (2003) *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest: Szent István Társulat.
- Boda I. K. és Porkoláb J.** (2000) Metaforák a kognitív nyelvészetben. In: Petőfi S. J., Békési I. és Vass L. (szerk.) *Szemiotikai szövegtan 13*. Szeged: JGyTF Kiadó.
- Constantinovits M.** (2002) *A nemzetközi kereskedelmi ügyletek menedzsmentje*. PhD-értekezés. Gödöllő: Kézirat.
- Constantinovits M.** (2002) Interkulturális hatások a külgazdasági ügyletek terminológiájában. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 101-105.
- Kövecses Z.** (1998) A metafora a kognitív nyelvészetben. In: Győri M. és Pléh Cs. (szerk.) *A kognitív szemlélet és a nyelv kutatása*. Budapest: Pólya Kiadó. 50-82.
- Kurtán Zs.** (2003) *Szakmai nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
<http://www.iccwbo.org/iccjede/index.html>

Források

- Cateora, P. R.** (1993) *International Marketing*. Burr Ridges, Illinois – Sydney, Australia, Boston, Massachusetts: Irwin.
- Czinkota, M., Ronkainen, I. and Moffet, M.** (1999) *International Business*. USA: Dryden Press.
- Collins Business English Dictionary*. (1990) Budapest: Sorger Kolon Ltd.
- Constantinovits M. és Sipos Z.** (2003) *Külkereskedelmi technika – külpiaci kockázat*. Budapest: Aula.
- Constantinovits M.** (2004) *Nemzetközi kereskedelmi ügyletek*. Budapest: NOVOPRINT
- Engel P.** (2000) *Angol-magyar, magyar-angol külkereskedelmi szótár*. Budapest: Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Központ.
- Füleki G.** (szerk., 2003) *A külkereskedelem technikája II*. Budapest: Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Központ.
- Hinkelman, E. G.** (2002) *Dictionary of International Trade*. Novato, California: World Trade Press.
- ICC – Magyar Gazdasági Kamara.** (1989) *Kulcsszavak a nemzetközi kereskedelem világából (angol-magyar-német-francia-spanyol-olasz-orosz)*. Budapest: Magyar Gazdasági Kamara.
- Ország L.** (főszerk., 1987) *Angol-magyar kézisótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Oxford Dictionary of Business*. (2003) Oxford: Oxford University Press.
- Rekettye G. és Fojtik J.** (2003) *Nemzetközi marketing*. Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó.